

Тема 1: «Основи військового законодавства»»

Заняття 5: «Юридична відповідальність військовослужбовців за правопорушення »»

ЛЕКЦІЯ

Доцент кафедри:
кандидат історичних наук
Криленко Іван Михайлович

НАВЧАЛЬНІ ПИТАННЯ

**1. Дисциплінарна відповідальність
військовослужбовців**

**2. Адміністративна відповідальність
військовослужбовців**

**3. Матеріальна відповідальність
військовослужбовців**

**4. Кримінальна відповідальність
військовослужбовців**

ПЕРШЕ ПИТАННЯ

**Дисциплінарна
відповідальність
військовослужбовців**

Юридична відповідальність – це закріплений у законодавстві і забезпечений державою юридичний обов’язок правопорушника дати звіт про свою негативну поведінку зазнати міри державного примусу, що зумовлений позбавленням його певних суспільних цінностей.

Соціальна сутність юридичної відповідальності – це природна негативна реакція суспільства держави на порушення певних соціальних інтересів, певних соціальних чи особистих благ.

ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ:

АДМІНІСТРАТИВНА

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА

МАТЕРІАЛЬНА

КРИМІНАЛЬНА

ДИСЦИПЛІНАРНА

Під дисциплінарною відповідальністю військово-службовців слід розуміти такий вид юридичної відповідальності, яка настає за скоєння проступку, що є порушенням військової дисципліни або громадського порядку.

Дисциплінарна відповідальність має на меті зміцнення військової дисципліни, боротьбу з її порушеннями. В ній проявляється засудження поведінки військовослужбовця, що порушив вимоги військової дисципліни або суспільний порядок. З її допомогою держава примушує порушника до виконання свого військового обов'язку, а також сприяє викорененню з його свідомості тих прагнень та мотивів, що привели до порушення.

Особливості дисциплінарної відповідальності військовослужбовців

Настає за порушення не тільки військової дисципліни, але й громадського порядку.

Характеризується більшою суворістю примусових заходів до порушників дисципліни, ніж це передбачено трудовою дисципліною працівників. Так за деякі види порушення дисципліни, особливо пов'язані з недотриманням встановленого порядку підлеглості, виконання наказів, правил військового етикету та інше, може бути застосовано таке стягнення, як призначення поза чергою в наряд на роботу - до 5 нарядів.

Особливості дисциплінарної відповідальності військовослужбовців

Командири (начальники), при притягненні до дисциплінарної відповідальності військовослужбовців, користуються по відношенню до підлеглих більш широкими і різноманітними дисциплінарними повноваженнями, ніж посадові особи по притягненню до відповідальності робітників та службовців за порушення трудової дисципліни.

Специфічними є і самі дисциплінарні стягнення, що накладаються на військовослужбовців.

Військова дисципліна зобов'язує кожного військовослужбовця:

- додержуватися Конституції та законів України, Військової присяги, неухильно виконувати вимоги військових статутів, накази командирів;
- бути пильним, зберігати державну та військову таємницю;
- додержуватися визначених військовими статутами правил взаємовідносин між військовослужбовцями, зміцнювати військове товариство;
- виявляти повагу до командирів і один до одного, бути ввічливими і додержуватися військового етикету;
- поводитися з гідністю й честю, не допускати самому і стримувати інших від негідних вчинків.

ПРИНЦИПИ НАКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ

1. Принцип законності та обґрунтованості накладених стягнень.
2. Принципи індивідуалізації стягнень.
3. Принцип своєчасності накладення стягнень.
4. Принцип гласності.
5. Принцип регламентації (порядку) накладання дисциплінарних стягнень.
6. Принцип обов'язковості виконання дисциплінарних стягнень.

Військовий дисциплінарний проступок - це протиправне та винне діяння (дія або бездіяльність), за скоєння якої військовослужбовці підлягають покаранню у службовому порядку владою командира (начальника).

Склад дисциплінарного проступку визначається наявністю необхідної достатньої сукупності передбачених законом ознак, що вказують на

суб'єкт

об'єкт

об'єктивну та суб'єктивну сторони даного правопорушення.

Ознаки (елементи) складу дисциплінарного проступку

Суб'єкт дисциплінарного проступку, у відповідності з Дисциплінарним статутом, – військовослужбовці, військовозобов'язані під час їх перебування на навчальних та спеціальних зборах, а також прапорщики, мічмани, офіцери, генерали та адмірали, що знаходяться у запасі чи у відставці, при носінні ними військової форми одягу. Належність порушника до однієї з вищеназваних категорій громадян – підстава для визнання даного громадянина суб'єктом дисциплінарного проступку, що в свою чергу, є необхідною умовою його притягнення до відповідальності за правилами Дисциплінарного статуту ЗСУ.

Об'єкт військового дисциплінарного проступку – відповідні стосунки, що врегульовані правилами військової дисципліни, а також стосунки в сфері громадського порядку.

Ознаки (елементи) складу дисциплінарного проступку

Об'єктивна сторона дисциплінарного правопорушення може проявлятися як в активних діях так і в бездіяльності. Сутність протиправності полягає в тому, що військовослужбовець скоює дії, заборонені правилами військової дисципліни, або нормами, що регулюють громадський порядок, чи не здійснює або здійснює неналежним чином дії приписані йому.

Суб'єктивна сторона дисциплінарного проступку характеризує психічне ставлення порушника до свого протиправного вчинку та його наслідків. До неї відноситься провина військовослужбовця, що є необхідною умовою дисциплінарної відповідальності. Вона може проявлятися у формі умислу або необережності.

В залежності від приналежності осіб, які підлягають стягненню до тієї чи іншої категорії в/с, Дисциплінарним статутом передбачені групи стягнень для окремих категорій в/с:

- для солдатів, матросів, сержантів і старшин;
- для прапорщиків і мічманів;
- для офіцерів генералів і адміралів;.
- окрему групу складають стягнення, передбачені для прапорщиків, офіцерів, генералів і адміралів, які знаходяться в запасі чи у відставці, при носінні ними військової форми одягу.

За своїм характером дисциплінарні стягнення можна поділити на дві групи:

1) засоби морально - правового осудження, це такі як:

- зауваження;
- догана;
- сувора догана;
- попередження про неповну службову відповідність.

2) міри, пов'язані з певними обмеженнями для особи, на яку накладають стягнення, до яких відносяться такі, як:

- позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини;
- позбавлення військового звання та інші.

ДРУГЕ ПИТАННЯ

**Адміністративна
відповідальність
військовослужбовців**

Адміністративне правопорушення — це такі проступки, що посягають на обов'язкові правила громадського порядку охорони навколишнього природного середовища, дотримання правил безпеки руху, митних, протипожежних та інших правил, за порушення яких чинним законодавством передбачена адміністративна відповідальність.

Адміністративна відповідальність передбачає застосування до правопорушників спеціально уповноваженими державними органами або посадовими особами адміністративного стягнення за скоєння правопорушення при відсутності у нього ознак злочину та відсутності зв'язку з виконанням між ними службових обов'язків.

Підставою для притягнення до адміністративної відповідальності, як і будь-якого іншого виду юридичної відповідальності, є **склад правопорушення, у даному випадку – адміністративного.**

Склад адміністративного правопорушення – це передбачена нормами права вичерпна сукупність ознак, за наявності яких, те чи інше діяння можна кваліфікувати, як адміністративне правопорушення.

Суб'єктами адміністративних правопорушень виступають як **громадяни** так і **посадові особи**.

За загальними правилами до адміністративної відповідальності притягуються осудні особи віком з 16 років.

Іноземні громадяни та особи без громадянства підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах відповідно до чинного законодавства України.

Посадові особи теж підлягають адміністративній відповідальності за проступки, що можуть виникати у зв'язку з недотриманням встановлених правил і вимог, які входять у склад їх функціональних обов'язків. Це означає, що посадові особи, як керівники, несуть відповідальність не тільки за свої протиправні діяння, а й за певні адміністративні проступки своїх підлеглих.

Об'єктом адміністративного правопорушення вважаються суспільні відносини, що регулюються в першу чергу адміністративним правом, а також деякими нормами земельного, трудового, фінансового, цивільного права, за порушення яких передбачені адміністративні стягнення.

Об'єктивна сторона, як зовнішній прояв адміністративного правопорушення, завжди має вигляд дії або бездіяльності.

Суб'єктивна сторона адміністративного правопорушення охоплюється поняттям вини, тому можна стверджувати, що адміністративні правопорушення можуть бути вчинені як умисно, так і з необережності.

Адміністративна відповідальність передбачає застосування до правопорушників спеціально уповноваженими державними органами або посадовими особами адміністративного стягнення за скоєння правопорушення при відсутності у нього ознак злочину та відсутності зв'язку з виконанням між ними службових обов'язків.

В основі адміністративної відповідальності лежить адміністративне правопорушення, на відміну від **кримінальної відповідальності** де в основі є злочин, дисциплінарної – дисциплінарний проступок.

Види адміністративних стягнень:

- попередження;
- штраф;
- оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення, або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;
- конфіскація:
  - а) предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (наприклад, предмети контрабанди);
  - б) грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення (наприклад, гроші, отримані внаслідок продажу предметів контрабанди);
- позбавлення спеціального права, наданого даному громадянинуві (права керування транспортними засобами, права полювання);
- громадські роботи;
- виправні роботи;
- адміністративний арешт .

У зв'язку з особливостями військової служби, **не застосовуються** до військовослужбовців та військовозобов'язаних, які призвані на збори, такі види адміністративних стягнень, як:

громадські роботи

виправні роботи

адміністративний арешт

ТРЕТЄ ПИТАННЯ

**Матеріальна
відповідальність
військовослужбовців**

Матеріальна відповідальність – це вид юридичної відповідальності військово-службовців, під якою розуміється встановлений для них компетентними державними органами обов'язок повного або часткового відшкодування в грошовій формі (в окремих випадках – у натуральній формі), в передбачених випадках та розмірах, заподіяної матеріальної шкоди державі.

Загальні умови притягнення до матеріальної відповідальності військовослужбовців:

- заподіяння прямої дійсної шкоди;
- протиправна поведінка;
- наявність причинного зв'язку між протиправною поведінкою і настанням шкоди;
- наявність вини військовослужбовця у заподіянні шкоди.

Відшкодуванню підлягає **пряма дійсна шкода**, завдана розкраданням, пошкодженням, втратою або незаконним використанням військового майна, погіршенням або зниженням його цінності, що спричинило додаткові витрати для військових частин, установ, організацій, підприємств та військово-навчальних закладів (далі - військові частини) для відновлення, придбання майна чи інших матеріальних цінностей або надлишкові виплати.

Шкода, що є підставою притягнення до матеріальної відповідальності, пов'язана тільки з реальним зменшенням вартості тих чи інших цінностей, з повною або частковою втратою їх придатності, можливості використання за прямим призначенням.

Протиправними визнаються ті дії (бездіяльність) особи, що спричинила матеріальну шкоду, які виявляються у порушенні конкретних правил, вимог і норм, передбачених військовими статутами, порадиниками, інструкціями та іншими нормативно-правовими актами. В “Положенні про матеріальну відповідальність військово-службовців...” протиправною визнається така поведінка (дія або бездіяльність) військово-службовця або призваного на збори військово-зобов’язаного, коли він не виконує (недбало виконує) свої службові обов’язки. До того ж ці дії за своїм характером повинні бути і винними.

Причинний зв'язок означає, що матеріальна шкода являє собою безпосередні наслідки конкретних дій (бездіяльності) саме даної особи, а не іншої особи. Важливо старанно і конкретно виявляти дійсний зв'язок матеріальної шкоди та діяння, не обмежуючи її іноді уявною видимістю.

Військовослужбовець або призваний на збори військовозобов'язаний визнається **винним** у заподіянні шкоди, якщо протиправне діяння вчинене ним умисно чи з необережності. Іншими словами, **відповідальність настає при будь-яких винних діях незалежно від форми вини.**

Обмежена матеріальна відповідальність полягає у відшкодуванні вартості шкоди, але в межах одного чи кількох окладів місячного грошового забезпечення винного військовослужбовця, або в межах визначеної суми і тоді, коли вартість шкоди перевищує ці межі.

Повна матеріальна відповідальність передбачає відшкодування винними всієї суми шкоди незалежно від її розміру.

Підвищена матеріальна відповідальність полягає в кратному розмірі загальної суми грошового стягнення відносно до суми грошової оцінки реальної шкоди. Розмір стягнення в таких випадках в декілька разів (2, 3, 5, 10 разів) перевищує ціну заподіяної матеріальної шкоди.

До обмеженої матеріальної відповідальності притягуються:

- Військовослужбовці і призвані на збори військово-зобов'язані за шкоду, заподіяну недбалим виконанням ними службових обов'язків, передбачених військовими статутами, порадиниками, інструкціями та іншими нормативними актами, несуть матеріальну відповідальність у розмірі заподіяної шкоди, але не більше місячного грошового забезпечення.
- За пошкодження, псування або втрату через необережність майна, виданого військовослужбовцям і призваним на збори військовозобов'язаним на період зборів в особисте користування, вони несуть матеріальну відповідальність у розмірі заподіяної з їх вини шкоди, але не більше тримісячного грошового забезпечення.

- Командири (начальники) військових частин за шкоду, заподіяну державі їх підлеглими, несуть матеріальну відповідальність у розмірі заподіяної шкоди, але не більше тримісячного грошового забезпечення, якщо вони своїми розпорядженнями порушили встановлений порядок обліку, зберігання, використання, перевезення військового майна.
- У разі, якщо командири (начальники) військових частин не вжили належних заходів, передбачених військовими статутами, порадами, інструкціями та іншими нормативним-правовими актами щодо запобігання розкраданню, знищенню чи псуванню військового майна, або щодо притягнення винних до відповідальності, вони несуть матеріальну відповідальність у розмірі заподіяної шкоди, але не більше місячного грошового забезпечення.
- Прапорщики, мічмани та офіцерський склад за шкоду, заподіяну з їх вини через прості вагонів, суден і автомобілів, несуть матеріальну відповідальність у розмірі заподіяної шкоди, але не більше тримісячного грошового забезпечення.

Підстави притягнення військовослужбовців до повної матеріальної відповідальності

- умисного знищення, пошкодження, псування, розкрадання, незаконного витрачання військового майна або вчинення інших умисних протиправних дій;
- приписки у нарядах та інших документах фактично не виконаних робіт,
- перекручування звітних даних і обману держави в інших формах;
- заподіяння шкоди особою, яка перебувала у нетверезому стані;
- дій (бездіяльності), що мають ознаки злочину;
- недостачі, а також знищення або псування військового майна, переданого їм під звіт для зберігання, перевезення, використання або для іншої мети.

Військовослужбовці і призвані на збори військово-зобов'язані за шкоду, заподіяну розкраданням, марнотратством або втратою зброї та боєприпасів, оптичних приладів, засобів зв'язку, спеціальної техніки, льотно-технічного, спеціального морського і десантного обмундирування, штурманського спорядження, спеціального одягу і взуття, інвентарних речей та деяких інших видів військового майна, несуть матеріальну відповідальність у 2 - 10-кратному розмірі вартості цього майна.

Перелік військового майна, нестача або розкрадання якого відшкодовується винними особами у кратному співвідношенні до його вартості, затверджується Кабінетом Міністрів України.

Обставини, що виключають матеріальну відповідальність:

- коли завдана шкода є наслідком дії непереборної сили;
- не встановлення винної особи;
- смерть винної особи;
- коли шкоду заподіяно внаслідок виконання наказу старшого начальника, або виправданого в конкретних умовах службового ризику, або правомірних дій

ЧЕТВЕРТЕ ПИТАННЯ

Кримінальна відповідальність військовослужбовців

Кримінальна відповідальність особи (військовослужбовця) - це

закріплений в законодавстві обов'язок правопорушника, який скоїв злочин, дати звіт про свої суспільно небезпечні діяння, піддатися кримінальному покаранню та стерпіти позбавлення певних суспільних цінностей та благ.

Підстави кримінальної відповідальності:

- 1) підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом;
- 2) особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду відповідно до закону;
- 3) ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу.

Кримінальної відповідальності підлягає особа (військовослужбовець) яка:

- вчинила передбачений законом злочин;
- винна у вчиненні цього злочину;
- повинна і може відповідати за свої діяння.

Лише при наявності складу злочину виникає підстава кримінальної відповідальності

Поняття злочину:

1. Злочином є передбачене ККУ суспільне небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.
2. Не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого ККУ, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Загальні ознаки злочину:

суспільна небезпека;
винність;
кримінальна протиправність;
караність.

Суспільна небезпека – оцінна категорія, що характеризується певними діями чи бездіяльністю, завдає шкоди чи створює загрозу спричинення такої шкоди об'єктам, що охороняються кримінальним законом.

Кримінальна протиправність — указує, що лише діяння, прямо передбачене кримінальним законом як злочин, може вважатися злочином.

Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК України, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності.

Караність, як ознака злочину, вказує, що за будь-які злочини в законі існують певний вид і термін покарання.

Склад злочину - сукупність передбачених кримінальним законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, що кваліфікують суспільне небезпечне діяння як злочин.

Об'єктом злочину можуть бути: суспільний лад України, його політична та економічна системи, власність, особа, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян.

Об'єктивна сторона — це зовнішній вираз злочину, що його складає діяння (дія чи бездіяльність), спричинені ним суспільне небезпечні шкідливі наслідки і причинний зв'язок між діянням та його наслідками.

Суб'єкт злочину — це індивід, фізична особа, що досягла певного віку і є осудною.

Суб'єктивна сторона — внутрішня, психічна діяльність особи, яка вчинила злочин.

Залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.

Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або Інше, більш м'яке покарання.

Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років.

Тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років.

Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.

Військовий злочин - це злочин проти встановленого порядку несення військової служби скоєний військовослужбовцем або військовозобов'язаним під час проходження навчальних або спеціальних зборів.

СПЕЦИФІЧНІ ОЗНАКИ ВІЙСЬКОВОГО ЗЛОЧИНУ:

- спеціальний об'єкт злочину, тобто встановлений порядок несення військової служби.
- спеціальний суб'єкт злочину - військовослужбовець або військовозобов'язаний під час проходження зборів.
- специфічні види покарання за військові злочини.